

Sedemdesiat rokov múzea v Nových Zámkoch

Ladislav Vincze

Múzeum Jána Thaina, Nové Zámky

Založeniu múzea v Nových Zámkoch predchádzalo už od konca 19. storočia niekoľko neúspešných pokusov. V roku 1928 tu vznikol výbor pre zriadenie múzea a hŕstka horlivých miestnych profesorov gymnázia zozbierala pre budúce múzeum prevažne archeologické artefakty, avšak ani vtedy sa ich plán nepodarilo uskutočniť. Ľady sa pohli až na Veľkú noc r. 1934, keď nadšené predstavenstvo miestneho Klubu dievčat zorganizovalo jedinečnú výstavu pamätihodností. Tú možno pokladať za základ zbierok neskoršieho múzea. Prelomom prípravy založenia múzea sa stala oslava 250. výročia oslobodenia mesta spod tureckej nadvlády r. 1935.

Popri početných cirkevných a kultúrnych akciách súčasťou osláv malo byť aj otvorenie historickej výstavy s následným založením mestského múzea. Predsedom jeho organizačného výboru sa stal profesor János Thain.

Výbor do zberateľskej činnosti intenzívne zapojil aj verejnosť a jeho jedinou odmenou sa okrem vlastného

uspokojenia stalo aj nemalé uznanie verejnosti, odzrkadľujúce sa v (na tie časy) nevídanej návštevnosti múzejných akcií. Historická výstava, otvorená 18. 8. 1935 mala tri časti: v prvej z nich boli rytiny, obrazy, dokumenty, proklamácie, knihy a pamätné medaily, v druhej zbrane a v tretej keramika a archeologické nálezy.

Predbežne sa v múzeu budovali tri oddelenia: prehistorické, historické so zvláštnym dôrazom na pamiatky z tureckých čias a etnografické oddelenie. Významným krokom k založeniu novozámockého múzejníctva sa stalo odovzdanie múzejných zbierok poslaneckému zboru mesta a zároveň verejnosti 11. 4. 1936 v miestnostiach Mestskej knižnice. Tak sa začala písať história *Mestského múzea v Nových Zámkoch*. Pribúdaním darov a exponátov vystúpili do popredia priestorové problémy múzea. Tieto sa čiastočne vyriešili v roku 1937, keď sa múzeum presťahovalo do budovy hotela Zlatý Lev na Hlavnom námestí. Pre potreby múzea bo-

li vyčlenené priestory na 1. poschodí na výstavné a expozičné účely. Nanovo zariadené múzeum bolo sprístupnené v auguste 1937 v piatich miestnostiach hotela.¹

Rozhodnutím viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938 pripadli Nové Zámky horthyovskému Maďarsku. Múzeum si dalo za úlohu získať ďalšie výstavné a depozitárne priestory, sprístupniť materiály na spracovanie a vedecké účely, ako aj odkryť kazyematy z tureckého obdobia pod Novými Zámkami. Keďže v tom čase bola ešte väčšina národopisného materiálu v súkromných rukách, bolo treba tieto predmety pre múzeum odkúpiť. Nárast zbierkového fondu spôsobil, že od r. 1939 sa múzeum stalo skôr skladiskom prístupným len odborníkom, ako objektom slúžiacim kultúrnej verejnosti.

Za druhej svetovej vojny bola časť zbierok evakuovaná v ústrednom protiletectvom kryte, zvyšok však ostal v múzeu a ničivý nálet 14. 3. 1945 znamenal preň katastrofu. Letecká bomba, ktorá priamo zasiahla hotel Zlatý lev za okamih pochovala desaťročné úsilie a obetavú prácu múzejníkov. Spod ruín sa podarilo zachrániť iba časť zbierok a tento materiál sa postupne roztratil, presnejšie roz-

kradol. Časť sa dostala aj do rúk priateľov múzea, napr. J. Vágovitsa, Š. Nagyfalussiho či A. Havlíka, ktorí v 60. rokoch predmety znova založenému múzeu opäť darovali. Zničený originál prírastkovej knihy dnes nedovoľuje presne určiť predmety z pôvodnej zbierky. Zistiť o nej niečo možno len z údajov niektorých darcov.

Tragickým zánikom Mestského múzea sa skončila prvá kapitola jeho plodnej práce a múzeum sa ocitlo v celkom nových podmienkach. Politické zmeny po r. 1948 počítalo múzeum najmä zo strany politickej vrchnosti, ale nové prúdy sa čoraz viac ujímali aj v odbornej organizácii múzeí na Slovensku. Po direktívnom nahradení starých expozícií novými došlo k prvým pokusom o reštrukturalizáciu zbierkového fondu. Vlastiveda v múzeu začala naberať iné dimenzie. V dôsledku týchto trendov, ako aj pre regionálne potreby bola v r. 1956 obnovená činnosť múzea v Nových Zámkoch ako pobočky Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach. Pod názvom *Okresné vlastivedné múzeum* bolo verejnosti sprístupnené 1. 1. 1957 a sídlilo v suteréne Domu osvetu vedľa pošty na Hlavnom námestí a pre verejnosť bolo otvorené denne od rána do večera, a to aj počas sviatkov. Pritom jeho priestorové a personálne vybavenie bolo neutešené.

V r. 1958 však správca rozbehol veľkú zberateľskú akciu, v ktorej vyzýval okresné oddelenia verejnej bezpečnosti, aby do zbierok múzea darovali už vyradené zbrane z akéhokoľvek obdobia. Zároveň vyzval poctivých nálezcov, ktorí zachránili zbierkové predmety z bývalého múzea zničeného bombardovaním, aby tento majetok vrátili novozriadenému múzeu.²

Následky zrušenia Povereníctva školstva a kultúry, a teda oslabenia ústredného riadenia v r. 1960, ako aj decentralizácia múzeí do priamej

správy mestských, resp. miestnych národných výborov, neobišli ani novozámocké múzeum. V r. 1962–1963 sa ako Mestské múzeum dostalo pod správu MNV v Nových Zámkoch.

V prvej polovici júna 1967 sa múzeum presťahovalo do vhodnejších priestorov františkánskeho kláštora na Kostolnej ulici. Sťahovanie sprevádzalo vyradovanie starého mobiliára a následný nákup nového. Inštalovanie plánovanej expozície A. Bernoláka v kláštornej budove sa pre odpor cirkvi nemohlo uskutočniť.

V 70. rokoch sa činnosť upriamila na postupné kvalitatívne pretvorenie a prebudovanie múzea na spoločensky aktívnu kultúrnu ustanovizeň so špecifickým profilom i zameraním. Z hľadiska jeho prvoradého poslania sa múzeum zameralo na zber a záchranu predmetov v obvode svojej pôsobnosti. Opravou a údržbou časti historickej budovy františkánskeho kláštora sa vytvorila základná podmienka na uloženie novozískaného, hlavne národopisného materiálu. Depozitár bol z Nových Zámkov presťahovaný do priestorov bývalého pavlínskeho kláštora na Mariánskej Čeladi v katastri obce Veľké Lovce. V roku 1970 bola otvorená expozícia *Pravek novozá-*

mockého okresu. V r. 1970–1973 sa uskutočnil národopisný výskum okolia Nových Zámkov.

Fotografovaním akvizícií súvisiacich s výstavami *50 rokov KSČ* a *Anton Bernolák, život a dielo* sa vytvoril základ fotoarchívu, ktorý v r. 1971 obsahoval 2 516 negatívov. Múzeum však aj naďalej zápasilo s personálnymi a priestorovými problémami. V r. 1972 sa uvoľnilo miesto riaditeľa a nebolo obsadené nasledujúce tri roky. Okrem toho neboli obsadené ani miesta odborných pracovníkov, preto múzeum nemohlo vykonávať ani vedecký výskum a sústreďovalo sa len na zberateľskú činnosť. V tomto období sa podarilo získať cenné predmety, historické listiny, kompletnú dielňu na spracovanie trstiny, časť obuvníckej dielne a p. Na výstavné účely bola vyhradená časť chodby vlnúceho kláštora. Múzeum bolo naďalej bez konzervátorskej dielne.

V r. 1975 múzeum dostalo k dispozícii celý objekt františkánskeho kláštora a nastúpili doň prví kvalifikovaní odborní pracovníci, čo umožnilo už v nasledujúcom roku otvoriť expozíciu *Robotnícke hnutie a revolučné tradície v okrese Nové Zámky* a *Archeologickú expozíciu*. Pribudla no-

Súčasná budova múzea – Kleinov dom

tálnymi zbraňami, písomnosťami a dobovými rytinami. História cechovníctva v Nových Zámkoch prezentujú listiny, cechové písomnosti, cechové truhlice z 18. a 19. storočia a rozličné remeselné výrobky. Dejiny 20. storočia pripomínajú pamiatky z kultúrno-spoločenského okruhu a militáriá prvej a druhej svetovej vojny. Súčasťou expozície sú aj pamätné izby A. Bernoláka a G. Czuczora, venované ich životu a dielu.

Etnografické expozície zachytávajú bohatstvo materiálnej i duchovnej kultúry ľudu novozámockého regiónu. Expozícia *Z klenotnice ľudového umenia* predstavuje najkrajšie zdobené predmety národopisej zbierky, svedčiace o vkuse a estetickom cínení ich tvorcov a užívateľov. Expozícia sa delí podľa základného materiálu exponátov – na drevené, prútené, slamené, kožené, rohovinové, železné, mosadzné, strieborné, hlinené a textilné predmety. Tieto užitočné predmety boli vyhotovené pre vlastné potešenie, pre rodinných príslušníkov, na hospodárske účely, ale aj na predaj. Najatraktívnejšie z nich sú dary lásky – vyhotovované pre milované osoby a ako súčiastky výbavy nevesty.

Expozícia *Zo života predkov* prezentuje tri najcharakteristickejšie oblasti života ľudu na juhu Slovenska – a to staviteľstvo a bývanie, poľnohospodárstvo a chov dobytka slúži predovšetkým pre základné školy vo výučbe vlastivedy. V lete na nádvorí múzea sa plánuje sprístupnenie *Lapidária*, vystavujúce rímske náhrobné kamene, pamätné tabule, erby a pôvodné plastiky pochádzajúce z Trojičného stĺpa z námestia v Nových Zámkoch.

Vysunutá expozícia – *Dom ľudových tradícií* sa realizovala na rozsiahlom pozemku bývalého veľkého gazdu. Pozostáva z hlineného obytného domu (pod spoločnou strechou je predná izba, kuchyňa, zadná izba, komora a maštal), z letnej kuchyne

a sýpky (hlinená budova na protihľahlej strane pozemku) a z rôznych hospodárskych stavieb (chlievy, trojdielna stodola, pivnica). Jednotlivé objekty zariadením prezentujú bývanie a spôsob života zámožného gazdu v 20.–30. rokoch 20. storočia. Predná čistá izba má tzv. paralelné usporiadanie (postele umiestnené paralelne po prednej a zadnej stene), kým zariadenie zadnej izby je rohové (stôl s lavicou a stoličkami v rohu, postele za sebou pri zadnej stene). Vykurovacím zariadením kuchyne je murovaný sporák. V komore je uložený odkladací nábytok a riad, ako aj náradia na domácku výrobu. V stodole je umiestnené poľnohospodárske a vinohradnícke náradie.³ Zároveň s domom ľudového bývania bola sprístupnená aj archeologická výstava predmetov nájdených pri výskumoch v maďarskom a nemeckom Svodíne. Medzi nálezmi pochádzajúcimi zo stredoveku a novoveku nájdeme krížiky, medailóny, sklo, keramiku, časti výstroja a výzbroje i súbor mincí. Autorom výstavy je archeológ PhDr. Zoltán Drenko.

Múzeum J. Thaina v súčasnosti má 16 zamestnancov, z toho štyroch odborných pracovníkov (etnografka, historička, archeologička a reštaurátorka). Základom jeho činnosti je výskum a dokumentácia novozámockého regiónu v príslušných vedných odboroch a predovšetkým tvorba, odborné spracovanie, ochrana zbierok, ako aj prezentácia kultúrneho dedičstva. Múzeum verné tradíciám svojich zakladateľov pokračuje v zberateľskej a vedeckovýskumnej činnosti, tvoriacej nevyhnutný predpoklad a východisko prezentačnej činnosti múzea, realizujúcej sa aj v organizovaní prednášok, besied a tvorivých dielní z rôznych oblastí kultúry. Múzejno-pedagogické snahy sa prejavujú v organizovaní sprievodných akcií k aktuálnym výstavám, čo si vyžaduje aktívnu spoluprácu

najmä so školskými zariadeniami a inými kultúrnymi inštitúciami. Naším cieľom je vychovať mladú generáciu milovníkov múzeí a kultúry vôbec, ktorým osud nášho kultúrneho dedičstva nebude ľahostajný. Ďalšou prioritou je vytvoriť z múzea vyhľadávaný cieľ turistického ruchu, poskytujúci kvalitné služby, do ktorého sa návštevníci radi vrátia.

Foto: Archív múzea

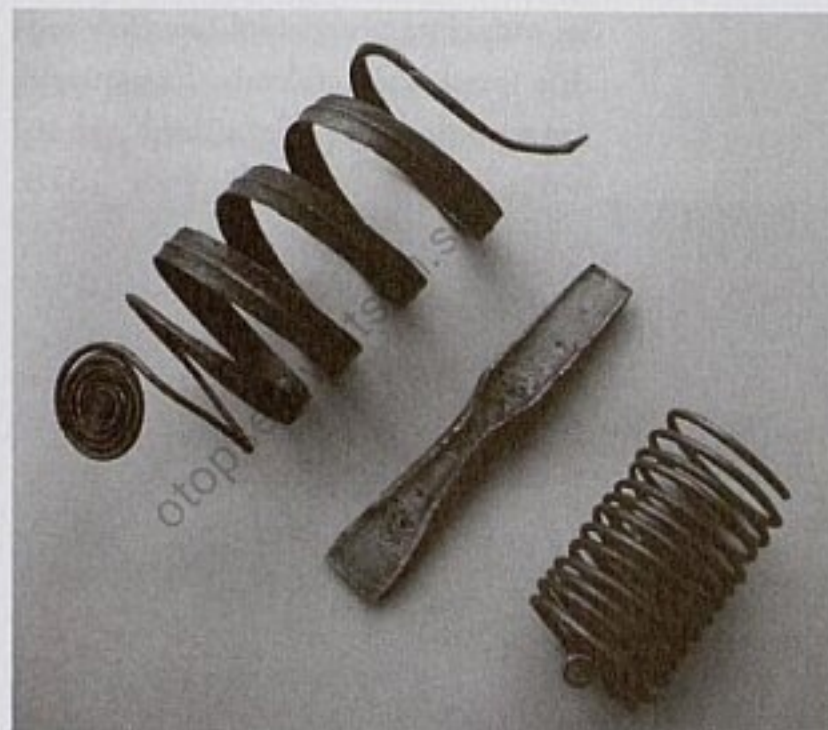
POZNÁMKY

¹ SZÓKE, B.: Z minulosti musea v Nových Zámkoch na Slovensku. In: *Archeologické rozhledy*, č. 7, 1955, s. 528–529.

² HAVERLA, M. – VIDA, Š.: Z histórie novozámockého múzea. In: *Castrum Novum*, č. 1, 1982, s. 7.

³ GUDMONOVÁ, H.: rukopis, 2006.

Depot bronzových predmetov kosziderského horizontu z Nyárhidu

Seventy years of the Museum in Nové Zámky

Summary

In 1936, the museum in Nové Zámky was established in connection with celebrations of the 250th anniversary of liberation the city from Ottoman occupation. In 1945, the successfully developing museum was bombed, its precious collections lost and the museum work could not continue. Reopened in 1956, it should overcome a lot of troubles. The real museum work thus started again as late as in the 1970–1980's, struggling with lack of proper rooms for all kinds of museum activities. Owning about 20 000 pieces museum collection, it has built up permanent expositions on history, archeology and ethnology and develops educational activities for the local general public.